

УДК 316.4+37(477)

О.М. ХМЕЛЕВСЬКА,

канд. екон. наук, пров. наук. співроб.

Інституту демографії та соціальних

досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

E-mail: kh_o@ukr.net

ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ ЦІЛЕЙ РОЗВИТКУ ТИСЯЧОЛІТТЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу ситуації щодо досягнення Україною Цілей Розвитку Тисячоліття¹ у сфері освіти. У ній розкриваються найважливіші здобутки України на шляху виконання Цілі «Забезпечення якісної освіти упродовж життя», проаналізовано основні заходи освітньої політики, що мали позитивний системний вплив на сферу освіти, висвітлено проблеми у реалізації задекларованих намірів, з урахуванням регіональних та міжпоселенських відмінностей. Запропоновано рекомендації щодо шляхів реалізації цільових освітніх індикаторів та оновлення матриці завдань після 2015 р.

Ключові слова: освітня система, рівень охоплення освітою, доступність освіти, якість освітніх послуг, освітня політика, Цілі Розвитку Тисячоліття.

Постановка проблеми. Значущість освіти у контексті сучасного цивілізаційного розвитку постійно зростає, а функції соціального інституту освіти безперервно розширюються. Саме на освіту покладено сьогодні завдання щодо підготовки людини до складнощів сучасного життя, забезпечення свободи її інтелектуального, професійного та соціального вибору. Освіта слугує основним підґрунтям сталого людського розвитку та здатна впливати на якісні аспекти відтворення населення. Тому покращання доступу до якісної освіти, сприяння успішній індивідуальній освітній траєкторії людини, незалежно від її статі, віку, стану здоров'я або матеріальних можливостей, розглядаються як необхідні передумови динамічного розвитку всього суспільства.

Актуальність дослідження. У 2000 р. Україна приєдналася до глобально визнаних цілей розвитку людства, а вже у 2003 р. адаптувала їх на національному рівні. У сфері освіти було визначено завдання щодо підвищення рівня охоплення освітою та забезпечення її якості, а також окреслено відповідні цільові індикатори на 2015 р. [1]. Однак у 2010 р. матрицю індикаторів було оновлено, оскільки частина з них виявилася інформаційно обмеженою. Крім того, за попередній період часу виникли нові

¹ Далі – ЦРТ.

аналітичні потреби та удосконалено державну статистичну інформацію [2]. Наразі необхідність системного бачення прогресу у сфері освіти зумовлює проведення ситуативного аналізу щодо стану досягнення цільових індикаторів. Так само є важливим з'ясувати перспективність їх використання, окреслити можливі напрями змістовного оновлення матриці завдань з урахуванням новітніх пріоритетів розвитку освіти в Україні. Адже на глобальному рівні за ініціативою ООН ведуться широкі національні консультації щодо формулювання орієнтирів та пріоритетів розвитку людства після 2015 р., які будуть обговорюватися під час 68-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН восени 2013 р., а у червні цього року Україна презентувала Доповідь «Україна після 2015 року: майбутнє, якого ми прагнемо» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні особливості взаємозв'язку людського розвитку та освітньої системи досліджують такі вчені, як О. Грішнова, І. Калачова, І. Курило, Е. Лібанова, О. Макарова, В. Новіков, Л. Ткаченко та ін. Разом з цим проблематика реалізації завдань ЦРТ у сфері освіти потребує ґрунтовнішого аналізу, оскільки зумовлена багатьма чинниками обмежуючого або стимулюючого характеру, зокрема демографічними, економічними, інфраструктурними, соціальними.

Метою статті є аналіз виконання Україною індикаторів ЦРТ у сфері освіти за підсумками 2012 р., висвітлення наявних проблем у реалізації задекларованих намірів, надання рекомендацій щодо формування заходів освітньої політики на найближчу перспективу та напрямів змістовного оновлення матриці завдань після 2015 р.

Виклад основного матеріалу досліджень². За підсумками 2012 р. Україна впевнено наближається до цільових орієнтирів 2015 р. майже за всіма індикаторами Цілі ЦРТ «Забезпечення якісної освіти впродовж життя» (табл. 1). Аналіз освітньої політики останніх років показав, що вдалося покращити її ефективність та дієвість, зокрема через реалізацію низки державних цільових програм для різних рівнів освіти, пошкваллення участі у процесі модернізації освіти соціальних партнерів та громадянського суспільства.

Серед нещодавніх здобутків сфери освіти: створення нового покоління освітніх стандартів; приведення законодавчої та нормативно-правової бази про загальну середню освіту стосовно дітей з особливими освітніми потребами до міжнародних норм, Конвенції ООН про права дитини; удосконалення механізму державного замовлення на підготовку фахівців та перепідготовку кадрів; модернізація профілів та напрямів професійної підготовки; відновлення розвитку позашкільної освіти; осучаснення системи моніторингу тощо [5].

Найбільш помітного прогресу досягнуто у сфері дошкільної освіти (табл. 1, індикатор 2.1—93,0%, індикатор 2.2—57,6%), насамперед завдяки прийняттю на законодавчому рівні у 2010 р. рішення про її обов'язковість для дітей старшого дошкільного віку та реалізації з 2011 р. державної цільової програми (першої за роки незалежності). За останні два роки мережа дошкільної освіти поповнилася 768 закладами (за рахунок відновлення будівель, виселення орендарів, переміщення державних установ, введення в експлуатацію 27 нових споруд). З метою підвищення

² Аббревіатури, що використовуються в статті: ДНЗ — дошкільні навчальні заклади; ЗНЗ — загальноосвітні навчальні заклади; ПТНЗ — професійно-технічні навчальні заклади; ВНЗ — вищі навчальні заклади.

рівня охоплення дітей дошкільною освітою розширено форми її здобуття³, значно скорочено чисельність першокласників, які розпочинають навчання у приміщеннях ДНЗ. Також здійснено помітні кроки для покращення якості та осучаснення змісту дошкільної освіти: затверджено програму «Впевнений старт»; врегульовано актуальні питання функціонування ДНЗ⁴; прийнято нову редакцію Базового компонента дошкільної освіти; впроваджуються інновації різноманітного характеру (у т. ч. системи електронної реєстрації до дитячих садків, оздоровчі технології дошкільнят, нові форми роботи з батьківською громадськістю та ін.).

У регіональному вимірі у 2012 р.⁵ рівень охоплення ДНЗ дітей віком 3–5 років по міських поселеннях коливається у межах 83–100%, по сільській місцевості – 32–83% (у 2010 р. він становив відповідно 75–100% та 26–78%). Однак покращення рівня охоплення відбувається на фоні невинного збільшення завантаженості дитсадків, насамперед через зростання загальної чисельності дітей дошкільного віку в Україні.

Таблиця 1. Стан досягнення Цілі «Забезпечення якісної освіти впродовж життя»

Завдання та індикатори	2000	2010	2012	2015 (цільовий показник)
<i>Завдання 2.A: Підвищити рівень охоплення освітою</i>				
Індикатор 2.1. Чистий показник охоплення освітою у ДНЗ дітей 3–5 років, які проживають у міських поселеннях, %	65,1	87,5	93,0*	95,0
Індикатор 2.2. Чистий показник охоплення освітою у ДНЗ дітей 3–5 років, які проживають у сільській місцевості, %	24,0	49,7	57,6*	60,0
Індикатор 2.3. Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %	97,7	97,3	99,5	99,9
Індикатор 2.4. Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, %	31,5	47,0	45,7	56,0
Індикатор 2.5. Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб	–	249,4	264**	320,0
<i>Завдання 2.B: Підвищити якість освіти</i>				
Індикатор 2.6. Кількість ЗНЗ, які мають підключення до Інтернету, %	–	57,0	76,4	90,0

Примітки: * попередні дані Державної служби статистики України; ** дані за 2011 р.

Джерела: [2, 4].

³ Створення груп при ЗНЗ, центрах розвитку дітей, організація роботи навчально-виховних комплексів, консультативних пунктів для батьків, запровадження різних форм соціально-педагогічного патронату.

⁴ Наприклад, про здійснення контролю за організацією харчування, налагодження фізкультурно-оздоровчої роботи, поліпшення медичного обслуговування дошкільнят, ведення ділової документації та атестації ДНЗ [5].

⁵ Дані попередні.

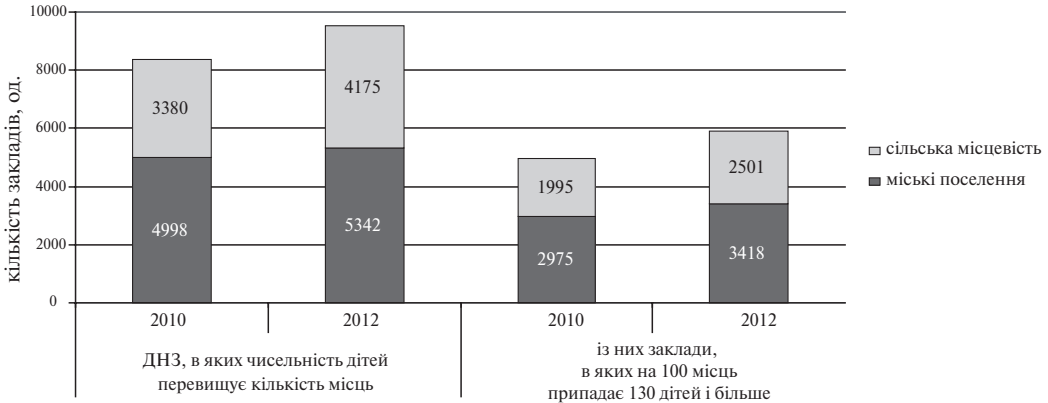

Рис. 1. Загальна кількість ДНЗ, в яких чисельність дітей перевищує кількість місць

Джерело: побудовано за даними [4].

У 2012 р. чисельність дітей віком 1–6 років, у закладах у розрахунку на 100 місць, в середньому по Україні вже становила 119 дітей (2010 р. – 112), а у міських поселеннях – 129 (2010 р. – 123). Ця проблема залишається вкрай актуальною для більшості великих міст України, насамперед західних областей (так, у Тернополі на 100 місць виховується 176 дітей, у Львові – 166, Ужгороді – 165). На сьогодні у 60,7% ДНЗ України чисельність вихованців перевищує кількість наявних місць. Причому проблема надлишкової завантаженості дитсадків стає злободенною і для сільської місцевості (рис. 1), де на початку 2000-х років майже скрізь було багато «напівпорожніх» ДНЗ. За останні два роки значно зросла завантаженість сільських дитсадків у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Рівненській та Чернівецькій областях, а на Львівщині взагалі досягла значення 127 дітей на 100 місць.

Треба також зауважити, що у багатьох сільських населених пунктах, де проживають діти дошкільного віку, взагалі немає відповідної інфраструктури. За даними ОУЖД, у 2011 р. серед сільських домогосподарств з дітьми 14,7% – потерпали від відсутності ДНЗ (серед міських домогосподарств з дітьми таких було лише 4,1%). Причому серед сільських сімей з однією дитиною, позбавлених можливості доступу до цих послуг, було 10,6%, з двома дітьми – 19,3%, а вже серед багатодітних – 23,9% [6].

Невідвідування ДНЗ за будь-якої причини⁶, як і виховання в переповнених закладах з незадовільною якістю послуг, позбавляє дитину вкрай необхідних рівних стартових можливостей. У середньостроковій перспективі системне вирішення проблем щодо реалізації права на дошкільну освіту вимагає значного розширення мережі ДНЗ різних типів і форм власності, запровадження нових форм залучення дітей до її здобуття. У міських поселеннях альтернативою нестачі місць у дитсадках може бути розширення системи гнучкого режиму відвідування та сприяння розвитку приватних і корпоративних закладів дошкільного профілю⁷, у сільській місцевості – створення освітніх округів і сімейних дитсадків.

⁶ Обмеженість доступу населення до послуг дошкільної освіти зумовлена й фінансовою неспроможністю домогосподарств. Так, для 16,6% дітей, які не відвідують ДНЗ, основною причиною є нестача коштів на оплату послуг закладу батьками. Інші причини (відсутність вільних місць, неприйнятність графіка роботи закладу або віддаленість його розташування від місця проживання) мають другорядне значення [6].

⁷ Міністерство освіти і науки України вже ініціювало кілька урядових рішень щодо спрощення реєстрації ДНЗ та зменшення терміну розгляду документів в органах освіти. Пропонується також спільно з Міністерством охорони здоров'я України змінити деякі норми, що «стримують» розвиток мережі дошкільної освіти у великих містах [5].

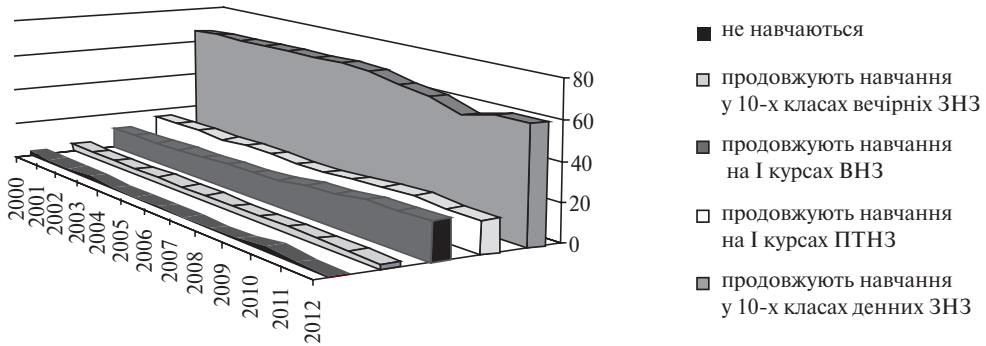

Рис. 2. Розподіл випускників 9-х класів ЗНЗ за видами подальшої освітньої підготовки, %

Джерело: побудовано за даними [4].

Рівень охоплення дітей повною загальною середньою освітою у 2012 р. становив 99,5% (табл. 1, індикатор 2.3). Такого високого результату досягнуто завдяки гарантуванню державою обов'язковості та безоплатності навчання у школі, а також диверсифікації джерел здобуття цього рівня освіти у різних типах навчальних закладів – у ЗНЗ (денних або вечірніх), ПТНЗ чи ВНЗ.

Аналіз ситуації щодо освітніх пріоритетів випускників 9-х класів показує посилення загальної тенденції одночасного здобуття молоддю повної загальної середньої освіти та професії/кваліфікації (рис. 2). Все менша їх частка залишається навчатися у старших класах денних ЗНЗ (2000 р. – 66,5%; 2012 р. – 60,4%) та вечірніх школах (4,1 та 2,6% відповідно), дедалі більше бажаючих продовжувати навчання у ВНЗ (10,9 та 19,7%) або ПТНЗ (16,2 та 16,8%).

При цьому слід взяти до уваги особливості поселенської інфраструктури навчальних закладів, адже наявна мережа сільських ЗНЗ фізично неспроможна забезпечити належне охоплення підлітків повною середньою освітою. У 9 регіонах України кількість денних сільських ЗНЗ I та I–II ступенів перевищує кількість закладів I–III ступеня (наприклад, у Тернопільській області – у 2,9 разу, Львівській області – 2,4 разу, Закарпатській – 1,8 разу), а на всю країну налічується лише 8 сільських закладів II–III ступеня. З випускників 9-х класів у сільській місцевості продовжують навчання в 10-му класі денних ЗНЗ 55,8%, тоді як у містах – 64,8%.

Проблематичність здобуття повної загальної середньої освіти у ЗНЗ за місцем проживання спонукає молодь вступати після 9-го класу до ПТНЗ або ВНЗ. Вибір подальшого місця навчання залежить і від регіональної специфіки розміщення цих навчальних закладів. Так, продовжили навчання у ПТНЗ по різних регіонах України від 9 до 24% випускників основної школи, а у ВНЗ – від 12 до 25%. У 16 регіонах, за наявності більш розвиненої мережі ВНЗ, молодь віддає перевагу навчанню саме у цих закладах (рис. 3).

Успішність виконання індикатора 2.3 ЦРТ залежить від максимального залучення молоді до здобуття повної загальної середньої освіти. Адже це підвищує подальшу трудову мобільність людини (при цьому вимоги до рівня освіти, навіть для низькооплачуваних професій, постійно зростають). У більшості регіонів України у 2012 р. рівень охоплення майже впритул приблизився до максимального, у 10 регіонах – вже досяг 100%. Найменший рівень охоплення повною загальною середньою освітою зафіксовано у Закарпатській (95,5%), Херсонській (97,5%), Одеській (98,1%) та Волинській (98,2%) областях.

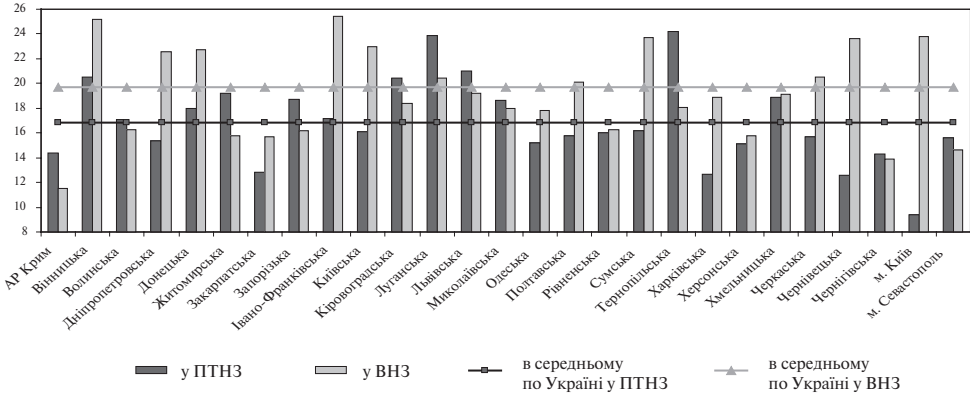

Рис. 3. Питома вага випускників 9-х класів, які продовжили навчання у ПТНЗ та ВНЗ, 2012/13 навчальний рік, %

Джерело: побудовано за даними [4].

Як видно з рис. 4, протягом останніх 12 років спостерігалася досить нестабільна динаміка показника «Випускники 9-х класів, які не продовжили навчання після здобуття базової середньої освіти», причому як у абсолютному, так і відносному вимірах. Найбільш «кризовим» виявився 2010 р., коли 2,7% дев'ятикласників (15 тис. осіб) нікуди не пішли вчитися.

Спад інтересу до здобуття більш високого освітнього рівня, насамперед серед учнів із низькодохідних та соціально неблагополучних сімей, посилює загрозу такого небезпечного явища для соціуму, як поширення й закріплення «культури бідності». Розподіл підлітків віком 15–17 років, які ніде не навчаються⁸, свідчить про постійне переважання у їх складі жителів міських поселень (2003 р. – 59,6%; 2012 р. – 55,9%), а за статтю – хлопців (54,1% та 53,7% відповідно). При здійсненні освітньої політики є необхідними заходи, що стимулюють молодь, особливо соціально вразливих категорій, до продовження навчання (у т. ч. роз'яснювальна робота серед учнів та їхніх батьків).

Рис. 4. Випускники 9-х класів, які не продовжили навчання після здобуття базової середньої освіти

Джерело: побудовано за даними [4].

⁸ Без дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

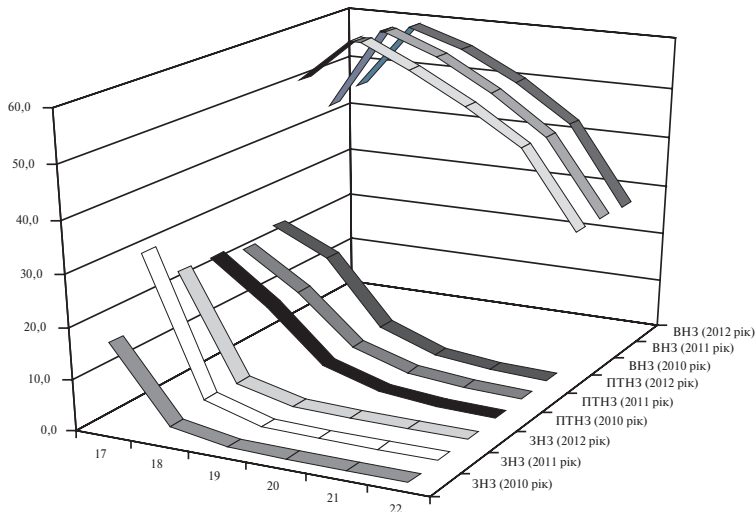

Рис. 5. Рівень охоплення молоді віком від 17 до 22 років освітою*, %

Примітка: * чисельність учнів ЗНЗ, ПТНЗ та студентів ВНЗ у відсотках до загальної чисельності осіб відповідного віку.

Джерело: розраховано за даними [4].

Відсутність прогресу за індикатором 2.4 «Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років» (табл. 1) зумовлює коригування його цільового значення. При цьому слід взяти до уваги структурні зрушення у чисельності учнівських і студентських контингентів відповідного віку (рис. 5).

Перехід на 11-річний термін шкільного навчання позначився насамперед на збільшенні частки 17-річних дітей серед учнів ЗНЗ⁹: 2010 р. – 17,0%; 2011 р. – 30,8%; 2012 р. – 24,1%. Також зросла питома вага 18-річних старшокласників: відповідно 2,6%, 4,0%, 3,5%. Збільшується залучення молоді до професійно-технічної освіти: у 2012 р. серед населення віком 17 років питома вага учнів ПТНЗ становила 24,2%, віком 18 років – 19,1%.

Як показав аналіз, протягом останніх років рівень охоплення вищою освітою молоді віком 19–22 роки залишається доволі стабільним. Отже, зниження рівня охоплення вищою освітою осіб віком 17–22 роки (до 45,7% у 2012 р.) відбулося за рахунок скорочення студентського контингенту віком 17–18 років, насамперед ВНЗ III–IV рівнів акредитації.

В цілому динаміка показників залучення молоді до вищої освіти свідчить про її доступність, у т. ч. завдяки збільшенню державного фінансування, посиленню соціальної підтримки та усуненню істотних інституційних перешкод для її здобуття. Порівняно з радянським періодом, за роки незалежності фактично розширено доступ до безоплатної вищої освіти. Так, якщо співвіднести кількість бюджетних місць у ВНЗ до чисельності випускників, які отримали атестат про повну загальну середню освіту у відповідному році, то маємо такі показники: 1965 р. – 35,3%; 1970 р. – 28,9%; 1980 р. – 24,0%; 1990 р. – 42,0%; 2010 р. – 47,8%; 2012 р. – 51,7%¹⁰.

⁹ Без учнів, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

¹⁰ Розраховано за даними Міністерства статистики Української РСР та Державної служби статистики України. За 1965–1990 рр. показники розраховувалися як відношення кількості студентів, які були прийняті до ВНЗ, до чисельності учнів, які закінчили повну середню школу у відповідному році (навчання у ВНЗ за цей період радянської доби було безоплатним). При розрахунку показників за 2010–2012 рр. у чисельнику враховувався лише прийом студентів до ВНЗ III–IV рівнів акредитації на початковий цикл навчання за рахунок коштів державного бюджету.

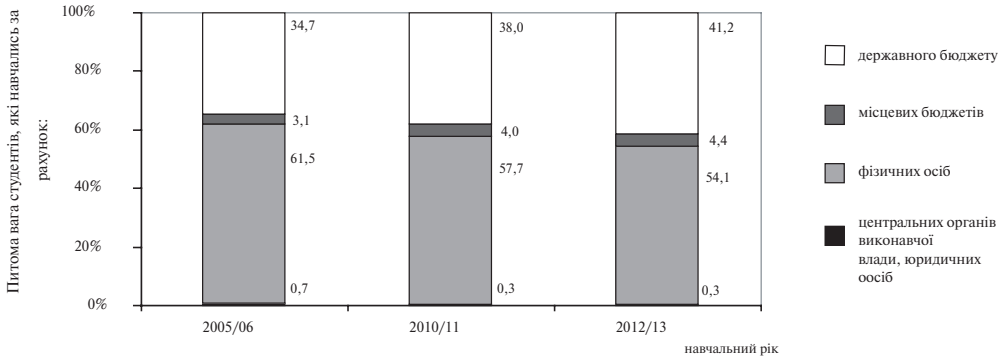

Рис. 6. Джерела фінансування навчання студентів ВНЗ, %

Джерело: побудовано за даними [4].

Протягом останніх років збільшується частка студентів, які навчаються за рахунок державного та місцевих бюджетів: 2005/06 н. р. – 37,8%, 2012/13 н. р. – 45,6% (рис. 6). У 2012 р. вже понад половину загальної кількості студентів (53,2%) було прийнято на початковий цикл навчання за кошти держави. При цьому збережено право на пільгове зарахування до ВНЗ соціально вразливих категорій громадян¹¹. Вступ до ВНЗ для сільської молоді залишається не менш доступним, ніж для міської, – вони мають можливість вибору як майбутньої професії, так і навчального закладу (у т. ч. за цільовим направленням). Важливим напрямом освітньої політики у цьому контексті є покращання об'єктивності, відкритості і прозорості вступної кампанії, удосконалення системи довузівської підготовки молоді, її профорієнтації на здобуття вищої освіти.

Також забезпечується безперервність переходу між середньою і вищою школами: переважна більшість учнів стають студентами ВНЗ одразу після закінчення школи (табл. 2).

Важливість виконання індикатора 2.5 – збільшення чисельності працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію (табл. 1), – зумовлена не тільки зростаючими потребами економіки знань, а й звуженням бази відтворення трудового потенціалу країни [6]. Розширення можливостей здобуття освіти впродовж життя закладено у нових Законах України «Про професійний розвиток працівників» та «Про зайнятість населення».

Завдяки реалізації державної програми «Сто відсотків» було забезпечено виконання індикатора 2.6: підключення до Інтернету мають 76,4% шкіл (табл. 1). Однак цей процес, внаслідок об'єктивних передумов, значно краще відбувається у міських поселеннях (94,9%), аніж у сільських (67,1%). Також «відкритими» залишаються питання щодо відставання в інформатизації та комп'ютеризації шкільної освіти від сучасних вимог, недостатнього рівня забезпечення закладів, насамперед у сільській місцевості, високошвидкісною мережею Інтернет та ліцензійними програмними засобами. Взагалі проблема «застарілих комп'ютерів та відсутності сучасного Інтернету» визнається як одна з найгостріших проблем сучасної української школи серед керівників освіти різних рівнів [5].

¹¹ Діти-сироти та позбавлені батьківського піклування, інваліди, діти військових і працівників правоохоронних органів, які загинули при виконанні службових обов'язків, інші категорії. Пільговикам наразі належить 25% бюджетних місць, і ця квота є обов'язковою для кожної спеціальності всіх державних ВНЗ.

Таблиця 2. Зарахування до ВНЗ випускників шкіл*, %

Освітні рівні абітурієнтів	Зараховано до ВНЗ:					
	I–II рівнів акредитації		III–IV рівнів акредитації		I–IV рівнів акредитації	
	2005	2012	2005	2012	2005	2012
Усього прийнято на початковий цикл навчання після закінчення школи, у т. ч:	77,6	78,3	70,6	68,9	72,4	71,1
– після закінчення основної школи зі свідоцтвом про базову загальну середню освіту	37,6	53,3	5,3	11,8	13,5	21,2
– після закінчення старшої школи з атестатом про повну загальну середню освіту	40,0	25,0	65,3	57,1	58,9	49,9

Примітка: * закінчили школу у поточному році.

Джерело: розраховано за даними [4].

Як позитив у контексті виконання завдання 2.В ЦРТ щодо підвищення якості освіти можна зазначити введення нових освітніх стандартів початкової школи, відповідно до яких вже з другого класу діти будуть обов'язково вивчати предмет «Інформатика», а з першого класу – іноземну мову. Паралельно з цим активна увага приділяється навчанню педагогів основам ІКТ та підвищенню їх кваліфікації. Значно покращилася динаміка співвідношення кількості учнів на один шкільний комп'ютер (2005 р. – 54:1; 2012 р. – 25:1).

Створення ефективної системи дистанційного навчання диктується необхідністю розширення моделі інклюзії в Україні. У 2012 р. у ЗНЗ інтегровано 71,5 тис. дітей з особливими потребами¹². Але чисельність дітей віком 6–18 років, які не здобували повну загальну середню освіту за станом здоров'я, становила 10,9 тис. осіб. Значна частина з них (84,1%) – діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. І наразі є певні категорії (насамперед зі складними порушеннями розвитку), навчання яких на державному рівні фактично не організоване. Не є повністю «доступними» для дітей з особливими потребами і звичайні школи. Так, у 14 тис. школах (73,4% денних ЗНЗ, без спеціальних шкіл) вже організовано безперешкодний доступ учнів-інвалідів до першого поверху. Однак лише у 63 школах (0,3%) є доступ для цих учнів до другого поверху, та у 18 школах (0,09%) – до третього і наступного поверхів [4].

Недостатня якість освітньої підготовки залишається центральною проблемою у сфері освіти, насамперед через невідповідність її ресурсної складової новим вимогам часу, існуючої диференціації умов навчання у навчальних закладах різних рівнів та видів. Так, гострою є проблема із забезпеченням шкіл, насамперед у сільській місцевості, вчителями іноземної мови, інформатики, вчителями предметів з природничого циклу. Останніми роками безперервно підвищується частка педагогічних працівників пенсійного віку, які є носіями застарілого досвіду. Рівень забезпечення приладами та обладнанням навчальних кабінетів ЗНЗ занадто низький і має значну регіональну диференціацію. Наприклад, рівень забезпечення кабінетів фізики по

¹² Також з 2012 р. у класах з інклюзивним навчанням введено посаду асистента вчителя та розроблено кваліфікаційну характеристику до цієї посади [5].

регіонах коливається у межах 17–40%, кабінетів-лабораторій хімії – 18–49%, кабінетів-лабораторій біології – 14–24% [7].

Поширення сфери платних послуг не гарантує доступу до якісної освіти, насамперед вищої. Критиці піддаються і занадто розгалужена мережа вищої школи, і можливість підготовки закладом «широкого спектра» фахівців без урахування свого основного профілю. Однак в останні роки основні негативні тенденції було подолано (зокрема, через застосування механізмів «зовнішнього» регламенту – ліцензування та акредитації). Загальна кількість ВНЗ скоротилася протягом 2007–2012 рр. з 904 до 823 закладів (на 9%), а чисельність студентів, які навчаються у відокремлених структурних підрозділах головних ВНЗ, – з 309,5 тис. до 197,5 тис. осіб (на 36%).

Висновки та рекомендації. Задля успішного виконання освітніх індикаторів ЦРТ необхідно розширити напрями освітньої політики та удосконалити механізми її втілення. Більш системно повинні вирішуватися питання щодо подолання основних міжпоселенських та регіональних нерівностей у доступі до якісної освіти, а також значного розширення інклюзивного навчання. Обмеженість «ресурсів розвитку» внаслідок фінансово-економічної кризи диктує сьогодні для України необхідність більш повного використання «внутрішнього» потенціалу освітньої системи – осучаснення змісту освіти, пошук і впровадження нових форм передачі знань, удосконалення навчально-виховного процесу. Важливим є пошук участі у процесі модернізації системи освіти педагогів і науковців, роботодавців, громадських та самоврядних організацій, соціальних партнерів. Підвищення якості освітньої підготовки зумовлює вирішення також інших завдань: удосконалення мережі закладів освіти, у т. ч. післядипломної, посилення кадрового потенціалу освіти, використання нових технологій формування бюджету системи освіти, удосконалення процедур прогнозування розвитку професійної освіти, впровадження системи «зовнішнього» та «внутрішнього» моніторингу на різних рівнях освіти.

Щодо оновлення ЦРТ після 2015 р., то основною проблемою для експертів залишатиметься наповнення матриці завдань індикаторами, які адекватно відображали б зміни у якісних перетвореннях освітньої галузі України. Насамперед, бракуватиме відповідної офіційної інформації, але впровадження нових статистичних показників національного рівня щодо якості освіти вимагає активної участі освітян. Досить перспективним, на нашу думку, є використання міністерського та громадського моніторингу навчальних закладів різних рівнів, які нині активно впроваджуються. У разі залучення результатів соціологічних опитувань щодо якості освітньої підготовки необхідно гарантувати постійність проведення таких досліджень.

Щодо змістовного наповнення матриці, то пропонуємо відобразити й інші пріоритети розвитку вітчизняної освіти: необхідність її гармонізації з ринком праці, модернізація напрямів підготовки фахівців для потреб економіки, посилення конкурентоспроможності випускників ВНЗ та ПТНЗ, визнання українських дипломів на міжнародному рівні, збільшення кількості іноземних студентів. Доцільним є також висвітлювати проблеми і досягнення у розширенні інклюзивної моделі навчання, залучення до професійної освіти соціально-вразливих категорій населення. На наш погляд, повинні знайти відображення аспекти культурного та духовного розвитку нації, тому доречним було б окреслити орієнтири щодо охоплення дітей позашкільною освітою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україна – Цілі розвитку тисячоліття 2000+5: Матеріали для ювілейної 60-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН / Міністерство економіки України. – К. : Вид-во «Дія», 2005. – 45 с.

2. Цілі розвитку тисячоліття. Україна—2010: Національна доповідь / Міністерство економіки України. — К., 2010. — 107 с.
3. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1645>
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
6. Сталій людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова. — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2012. — 412 с.
7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; за заг. ред. В.Г. Кременя. — К. : Пед. думка, 2011. — 304 с.

Стаття надійшла до журналу 08.07.2013

О.М. Хмелевская

ДОСТИЖЕНИЕ УКРАИНОЙ ЦЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена анализу ситуации в достижении Цели «Обеспечение качественного образования на протяжении жизни» в контексте выполнения Украиной Целей Развития Тысячелетия по итогам 2012 г. В статье описаны достижения Украины в области образования за последние годы, проанализированы основные мероприятия образовательной политики, имевшие положительное системное влияние на сферу образования, раскрыты существующие проблемы в реализации задекларированных целей на 2015 г., с учётом региональных и поселенческих отличий. Предложены рекомендации относительно путей реализации целевых индикаторов и обновления матрицы заданий после 2015 г.

Наибольший прогресс достигнут в дошкольном образовании, прежде всего благодаря принятию на законодательном уровне решения об обязательности образования для детей старшего дошкольного возраста. Также осуществлены важные шаги для улучшения качества и обновления содержания дошкольного образования. В целом показатели охвата улучшены, но существующая сеть дошкольных заведений не может удовлетворить растущие потребности городского и сельского населения в этом виде услуг. Из-за увеличения общей численности детей дошкольного возраста в Украине загруженность заведений ежегодно возрастает, что, в свою очередь, указывает на снижение качества дошкольного воспитания. Поэтому наиболее действенными мероприятиями образовательной политики, наряду с развитием сети заведений, будет расширение различных форм получения дошкольного образования.

Прогресс в охвате средним (полным) общим образованием обеспечен благодаря гарантированию государством обязательности и бесплатности его получения. Кроме того, в Украине диверсифицированы источники его получения в разных учебных заведениях, в том числе профессионально-технических и высших. Сегодня в Украине усиливается тенденция одновременного получения молодежью среднего общего образования и профессии/квалификации. Но анализ ситуации показал, что особенности региональной и поселенческой образовательной инфраструктуры влияют на дальнейшие образовательные ориентиры школьников. Существующая сеть сельских школ физически не в состоянии обеспечить соответствующий охват подростков средним общим образованием, поэтому определенная часть детей вынуждена после окончания основной школы менять место обучения. Одно из основных заданий образовательной политики — недопущение спада интереса для получения более высокого образовательного уровня, прежде всего среди учеников из низкодоходных и социально неблагополучных семей.

В статье также проанализирована причина невыполнения целевого индикатора по охвату молодежи 17–22 лет высшим образованием. Доказано, что вследствие перехода на 11-летний срок школьного обучения произошли структурные изменения в численности ученических и студенческих контингентов соответствующего возраста. Вместе с тем динамика показателей привлечения молодежи к высшему образованию свидетельствует о сохранении его доступности, в том числе

благодаря расширению государственного финансирования и социальной поддержки, устранению существенных институциональных препятствий для его получения. Также обеспечивается непрерывный переход между общеобразовательной и высшей школами: на сегодня большинство учеников становятся студентами сразу же после окончания школы.

В статье подчеркивается, что центральная проблема образования – качество образовательной подготовки. Она должна решаться с помощью расширения направлений образовательной политики и усовершенствования механизмов её внедрения. Очерчены основные пути её реализации.

Ключевые слова: образовательная система, уровень охвата образованием, доступность образования, качество образовательных услуг, образовательная политика, Цели Развития Тысячелетия.

O.M. Khmelevska

ACHIEVEMENT OF MILLENNIUM DEVELOPMENT GOALS IN THE FIELD OF EDUCATION IN UKRAINE

The article is dedicated to the analysis of the situation with the «Providing Quality Education Throughout Life» Goal in the context of Ukraine's implementation of the Millennium Development Goals by the end of 2012. This article describes the achievements of Ukraine in the field of education in recent years, analyzes the main measures of education policy, which had a positive systemic impact on education, highlights the existing problems in the implementation of the declared intentions for 2015, taking into account regional and residential differences. The recommendations on ways to implement the targeted indicators and update of the matrix of tasks after 2015 are also proposed in the article.

The most significant progress has been achieved in the sphere of preschool education, particularly through the adoption of the legislative decision on compulsory preschool education for children of senior preschool age. Significant steps to improve the quality and to modernize the content of preschool education have been made as well. However, despite the improvement in coverage rates, the existing network of preschool institutions cannot meet the growing needs of urban and rural population in these services. The workload of kindergartens has been steadily increasing each year (and this is a sign of deterioration of the quality of preschool education) due to the increase of the total number of preschool children in Ukraine. That is why the most effective measures of educational policy are the expansion of various forms of obtaining preschool education along with the development of the network of educational institutions.

The progress in secondary education coverage is provided through the state guarantee of its obligatoriness and free-of-charge basis. Besides, the sources of obtaining it are diversified in Ukraine at different types of educational institutions, including vocational and higher. Nowadays the tendency of youth simultaneously obtaining complete secondary education and professional education/qualification is increasing in Ukraine. However, the analysis of the situation showed that the characteristics of regional and residential educational infrastructure are influencing further education objectives of schoolchildren. The existing network of rural schools is physically unable to provide the proper coverage of adolescents with complete secondary education, so some village children are forced to change their place of learning after finishing basic school education. Herewith the main task of educational policy is to prevent the decline of interest in obtaining a higher education level, especially among the pupils from low-income and disadvantaged families.

This article also analyzes the cause of the underfulfilment of the target indicator on coverage of youth with higher education. It is shown that the structural changes in the number of pupil and student contingents of the appropriate age took place due to the transition to the 11-year duration of school education. Nevertheless, the dynamics of enrollment of young people in higher education suggest the preservation of its accessibility, including through the expansion of state funding, social support and removal of institutional barriers of obtaining it. The continuity of the transition between middle and high schools is provided for too: currently the majority of pupils become university students immediately after finishing school.

The article emphasizes that the central problem of education is the quality of educational training. This problem must be solved by the expansion of educational policy and mechanisms for its implementation. The basic ways of solving these problems are defined in the article.

Key words: system of education, enrollment rate in education, access to education, quality of education, educational policy, Millennium Development Goals.